

ford Ruether og Elizabeth Schüssler Fiorenza er ikkje med i samtalen.

Boka saknar medveten sjølvoppfatning. Eit betydeleg perspektiv av misjonshistorie og verdshistorie blir rulla opp. Forfattaren gjer bruk av ein prosess i ei rekke fasar: løfte, oppfylting, byrjing, exodus, paulinsk misjon. Ein burde ha venta eit oppgjer med premissane for denne oppdelinga; heilt særleg er oppfyllingsperspektivet diffust. Oppfylte Jesus det gammaltestamentleg/jødiske "løftet" eller oppfylte den tidlege apostelmisjonen dette løftet? Prosesstenkinga er uklar. Ein kan knapt kalle boka konservativ, heller ikkje konservativ evangelikal. Det mest dekkande begrepet synest vere biblistisk. Misjonssynet er nemleg bygd på bokstavtru lydnamn mot ordet slik det førekjem i Bibelen, men med ei før-forståing av Guds mysteriøse nærvær i jødedommen.

Schnabels teologiske kritikk er unyansert og mas-siv. I siste avsnitt polemiserer Schnabel mot ei rekke moderne missiologar, av ulik teologisk profil. Såleis finn han begrepet "incarnational" problematisk. Heller enn på "incarnation" er misjonen i følge Schnabel bygd på "obedience": "unconditional commitment and robust activity in the service of God, and in the power of the Holy Spirit" (s 1575). Den betydelege, ekumeniske sørafrikanske missiologen David Bosch blir også problematisk for Schnabel. "He defines salvation as a reality that encompasses or influences all dimensions of human life, including social, economic, personal relational psychological and spiritual aspects" (s 15756 ff). Liberation theology, "options for the poor", er etter Schnabel misforstått mission. Etter Schnabel har også kyrkjevekst-teologane (sjå omtale av Ralph Winter, s 1578) tapt den enkle motivering for misjon: lydnamn mot Jesu befaling.

Schnabels teologiske dualisme kjennest problematisk. Ut frå visse biblistiske premisser er boka eit godt gjennomført arbeid; grundig, omfattande og vel-dokumentert. Språkleg er verket strålende. Eg har hatt stor glede av dei tidshistoriske analysane og den konkrete behandling av tidleg misjon i den verda der apostlane levde. På ein fruktbar måte relaterer boka urkyrkjeleg væreform og tidleg kristen ekspansjon. Her er boka informativ og spennande. Men ut frå eit misjonssyn der frelse oppfyller skaparmotivet blir boka problematisk. Schnabel meiner nemleg at frelse er i konflikt med innomverdsleg liv. Dualismen mellom frelse og menneskeleg liv kan rettnok i visst mon relaterast til apokalyptiske gudsriketankar og dermed til eit bibelsk grunnkonsept. Dette poenget har Schnabel viss dekning for. Men Bibelen framstiller også andre tankemønster. Tanken om Gud som skapar og kjærleg opphaldar av kosmos blir diffus. For Schnabel ein blir verda ein Satans arena og domene.

Arbeidet saknar kvalifisert debatt med moderne missiologi. Det er først og fremst det teologiske konsept i boka som kjennest fjernt for ein missiolog i dagens ekumeniske tradisjon. Misjonstenkinga i den ka-

tolske kyrkje er til eksempel forsømt og oversett. Ein dominerande katolsk missiolog som Robert Schreiter er unemnt. Dei siste femti års misjonstenking i vid ekumenisk forstand – med teologien om kristent nærvær, dialogteologi, humanisering og kontekstualisering ligg som nemnt utanfor Schnabels interesse og teologiske synsvinkel. Viktige delar av "Guds misjon" som befrielse, humanisering, kamp for menneskerett og fred blir liggande i skuggen av eit apokalyptisk og biblistisk misjonsperspektiv.

Schnabels bok er boren av eit bibelsk engasjement for Guds inngrep i verda. Hans styrke i framstillinga er tidshistorisk konkretisering av dette. Her er han informativ og spennande. Hans tidshistoriske informasjon i all ære, og med aksept av hans nytestamentlege fagprofil; kontakt med samtidas missiologiske trender ville styrkt arbeidet hans betrakteleg. Ein open og representativ debatt hadde gitt materialet appell og relevans i aktuell missiologi og misjonshistorisk forskning.

Aasulv Lande
Gjesteprofessor, Nagoya, Japan

Carl Henrik Martling: *Kyrkligt documentarium: Kyrkans historia i dokument* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2007), 480 sid.

Carl Henrik Martling har under flera års tid genom ett flertal lättillgängliga böcker bidragit till att popularisera den svenska och internationella kyrko- och liturgi-historien. Som ett viktigt komplement till dessa böcker har han givit ut en samling med texter från den kristna kyrkans historia försedda med inledande kommentarer. Det rör sig om omkring 320 texter från fornkyrkan till vår egen tid (den nyaste texten är *Charta Oecumenica* från 2001) från skilda konfessioner, folkgrupper och fromhetsformer.

Hur tidigare källutgåvor och översättningar har använts i sammanställandet av boken framgår inte på något tydligt sätt. Det finns ingen källförteckning eller någon angivelse om vilken översättning eller förlaga som har använts i varje enskilt fall. Inledningsvis uppräknas åtta verk (varav de flesta har utkommit före 1970-talet) som anges ligga till grund för samlingen. I en del fall tycks det röra sig om utgivarens egna översättningar eller revideringar av tidigare översättningar. Man blir som läsare nyfiken på principerna bakom detta tillvägagångssätt, i all synnerhet då utgivaren inte alltid använt sig av de nyare översättningar till svenska som under de senaste decennierna har gjorts av exempelvis fornkyrkliga texter. I några enstaka fall tycks översättningarna också ha gått lite för fort. I översättningen av *De Haeretico Comburendo* från 1401 används vid två tillfällen ordet "dominions" (s. 191, 192), som med fördel kunde ha översatts med "besittningar" eller något liknande.

I samlingen finns också en text som egentligen är ett referat. Det brev som kanslern Laurentius Andreae år 1524 skrev till munkarna i Vadstena kloster har tidigare ofta citerats, även av Martling själv. Problemet är att alla dessa så kallade citat egentligen är ett textnära refererat som ytterst härrör från Lars Anton Anjous *Svenska kyrkoreformationens historia* I (s. 127-129) från 1850 som av någon anledning har försetts med citationstecken vilket har medfört att många sentida författare har utgått från att det rört sig om en översättning.

Texturvalet är relativt allsidigt. Utgivaren gör en viktig insats då han tar med olika fornkyrkliga versioner av *Apostolicum* och därvid tar upp textkritiska anmärkningar. Positivt är också att urvalet inte är alltför evangelisk-lutherskt orienterat utan att texter som belyser den katolska kyrkans ansatser till reform före 1517 finns med samt att även många viktiga katolska och anglikanska dokument från 1600- och 1700-talen har infogats. Det råder även en viss allsidighet när det gäller texter som berör folkligt fromhetsliv. Detta blir påtagligt då Gustav II Adolfs kungaförsäkran från 1611 direkt följs av en källa från Växjö domkapitel rörande en småländsk skilsmässa från 1613. Betydelsefullt är också att folkliga källor som himmelsbrev och förskrivningar till Djävulen finns med.

Trots den breda ansatsen kan man emellertid sakna några enstaka grupper av texter. Det finns inga texter som belyser kyrkorna i Grekland och Ryssland och inte heller några källor från 1800- och 1900-talets svenska frikyrkorörelse. Texter författade av exempelvis Catherine Booth eller Nelly Hall hade kunnat belysa både viktiga kvinnoinitiativ och frikyrkotraditioner från denna period. Noteras kan också att inga gnostiska texter (exempelvis från det nyöversatta Thomasevangeliet) finns med och inte heller några texter från det tidiga eremit- och klosterväsendets historia. Mer förvånande är att det inte finns med en enda text från andra Vatikanconciliet eller från Svenska kyrkan efter 1929.

De kommentarer som inleder varje text är väl genomarbetade, sakliga och dessutom lagom långa. De fyller också funktionen att skapa intresse för den beskrivna texten. I några fall går det att fundera över ord- och rubrikval. Det går visserligen att hävda att det efter Västerås riksdag 1544 växer fram en territorial- eller landskyrka i det svenska riket, men att använda sig av uttrycket ”den svenska nationalkyrkans födelse” känns i detta sammanhang lite anakronistiskt. På samma sätt blir det lite märkligt att tala om ”Church of England” redan i Gregorius den stores brev till Augustinus av Canterbury från år 601. Frågan är också vad en skånsk translation (skrinläggning) från 1383 gör under rubriken ”Sveriges kyrka” (Skåne var vid denna tid en del av det danska riket). I några enstaka fall hade jag också önskat lite mer källkritisk diskussion. Det är exempelvis diskutabelt om det av Eusebios refererade brevet från Pontius Pilatus till

kejsar Tiberius skall befinna sig under rubriken ”Ut-omkristna dokument” då det snarast bör hänföras till kyrklig legendbildning.

Den i kyrkohistorien inte insatte läsaren kan också riskera att missförstå faktauppgiften på s. 136, där det anges att påven i Avignon på 1300-talet ”satt som den franske kungens fänge”. Detta bildspråk kan få läsaren att tro att påven verkligen hade blivit inspärrad i ett fängelse i Avignon!

Enbart ett fåtal faktafel har noterats. Det sista svenska avlatsbrevet, som utfärdades av Skarabiskopen Magnus Haraldsson, dateras på två ställen (båda på s. 282) till 1548, men det är egentligen utfärdat 1528. Ett annat tryckfel finns på s. 398 där den av Paulus VI år 1968 utfärdade encyklikan *Humanae vitae* dateras till 1986.

Boken utgör frukten av ett omfattande arbete och kan fungera väl för den kyrkohistoriskt intresserade läsare som behöver få en omedelbar överblick över en viss text utan att behöva konsultera universitets- eller folkbibliotek. Visserligen begränsas möjligheterna att fördjupa sig i texterna av att det inte finns någon angivelse om var texterna kommer från eller vilka som har översatt dem, men genom sitt breda anslag kommer boken säkerligen att inspirera många till ett fortsatt studium av denna typ av texter.

Martin Berntson
FD, Jönköping

P. Kuhn (red.): *Gespräch über Jesus: Papst Benedikt XVI. im Dialog mit Martin Hengel, Peter Stuhlmacher und seinen Schülern in Castelgandolfo* 2008 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010), 137 sid.

Varje år i början av juli lämnar påven Roms larm och jäkt för att tillbringa några månader i den friska bergsluften i Castel Gandolfo. Där kopplar han av med promenader, andlig läsning och författandet av en och annan encyklika eller bok. På programmet står också den årliga studiedag till vilken Joseph Ratzinger samlar sin ”Schülerkreis” av gamla doktorander, habilitanter och vetenskapliga assistenter kring något teologiskt tema. När ämnet 2008 var evangeliernas och historiens Jesus, inbjöds två professores emeriti från den evangeliska teologiska fakulteten i Tübingen, Martin Hengel och Peter Stuhlmacher, att hålla varsitt anförande. Peter Kuhn, som var Ratzingers assistent i Regensburg och som sedermera blivit professor i judaistik, har redigerat denna lilla bok, som innehåller de båda exegeternas föredrag, de åtföljande diskussionerna i polerad form och den predikan som ärkebiskopen av Wien, kardinal Christoph Schönborn, höll i påvens närvaro under söndagsmässan dagen efter seminariet. Boken fungerar som en aptitretare inför den åstundade andra volymen av påvens *Jesus från Nasaret*.